

De Watervoorziening van Tilburg

2

De eerste put wordt geslagen door J. Broeckx ter plaatse van het Willemsplein; men heeft overvloedig water. Op deze put plaatst men een pomp daar in deze volkrijke omgeving geen goed drinkwater te verkrijgen was. 2e Put op het Piusplein; veel water maar niet goed.

De put op het Willemsplein bevat een groot gehalte aan organische stoffen en ammoniak. 't Water is verdacht.

De put op 't Piusplein bevat een groot gehalte aan chloorverbindingen en ammonium-zouten een heeft een betrekkelijk groot ijzergehalte. Het water is ondrinkbaar.

Zwijssenstraat: groot chloorgehalte, goed als drinkwater.

Nieuwland: groot chloorgehalte, goed als drinkwater.

Stationsstraat: metaalachtig vies van smaak en heeft een gaslucht. Het water is ondrinkbaar.

Stationsplein: goed drinkwater.

Noordhoek: geen bezwaar om het als drinkwater te gebruiken. Wel jaarlijks laten onderzoeken.

Postkantoor: zeer goed drinkwater.

Toestand der gemeente Tilburg in 1893.

Op het Willemsplein werd een pomp geplaatst.

De kuilen op het Piusplein, voorheen het Ven genoemd, en de Veldhoven worden gedicht. De afrastering rondom eerstgenoemde kuil kon hierdoor vervallen.

Het maken van Nortonputten werd dit jaar voortgezet.

Op de Veldhoven 2; een tegenover het tramstation en een tegenover het huis van de heer Swagemakers.

Een tegenover van Blerk in de Gasthuisstraat,

een op de spie aan de Heikant, tegenover de kerk,

een aan de hoek Lange Nieuwstraat en Gasthuisstraat,

een tegeover de fabriek van de Fa. G. C. van Spaendonck

& Zn. in de Koestraat,
een op het Goirke tegenover Schoenmakers,
een op de Spie Smidspad-Goirkestraat,
een voor het huis der heren Mommers & Zn. in de Goir-
kestraat,
een in de Tuinstraat tegenover de Antoniusstraat,
een tegenover de Capucijnenkerk in Korvel,
een op de Spie in het Haringseind,
een hoek Heuvelstraat, tegenover van den Brekel.

In al deze putten hangen 2 gegalvaniseerde ijzeren buizen, elk ter lengte van 9 m met bochten en koperen koppelringen aan ijzeren kruisen, die daarin gemetseld zijn. Deze kunnen direct aan de slangen der brandspuiten gekoppeld worden. In de verwachtingen van deze putten is men niet teleurgesteld, daar bij menige brand is gebleken, dat zij uitstekend aan hun doel beantwoorden en goede diensten bewijzen.

Hieronder staat nu in volgorde als boven het resultaat van het scheikundig onderzoek van het water uit de verschillende putten, welk onderzoek door de heer Dr. Horn van den Bos werd verricht. (Horn was leraar aan de H.B.S. alhier).

Waterput, tegenover het tramstation.

Het water kan uit scheikundig oogpunt als drinkw ter worden aanbevolen.

Put tegenover Swagemakers.

Bevat een groot gehalte aan organische stoffen en chloorverbindingen, benevens sporen van ammoniak. Het water komt verdacht voor.

Het is wenselijk dit water elk jaar voor drinkwater te laten onderzoeken.

Put tegenover van Blerk.

Het chloorgehalte is te groot; er is geen bezwaar dit water als drinkwater te gebruiken.

Put Heikant.

Dit water is als drinkwater aan te bevelen.

Put Lange Nieuwstraat - Gasthuisstraat.

Het water bezit een groot ijzergehalte en een sterke metaalsmaak. Het is ondrinkbaar. Verder geen bestanddelen, die het water verdacht maken.

Put tegenover de fabriek van van Spaendonck.

Dit water wordt voor de consumptie goedgekeurd.

Put op het Goirke.

Goed voor de consumptie.

Put tegenover Mommers.

Goed drinkwater.

Put in de Tuinstraat.

Chloorgehalte en organische stoffen iets te hoog. Kan toch als drinkwater worden gebruikt.

Put op Korvel, Haringseind, Heuvel, Tuinstraat en op de Spie Smidspad - Goirkestraat.

Zijn nog niet scheikundig onderzocht.

Put op het Willemsplein.

Groot gehalte aan organische stoffen en aanwezigheid van ammoniak maken het water ondrinkbaar.

Put in de Zwijsenstraat.

Groot chloorgehalte. Als drinkwater ongeschikt.

Put in het Nieuwland.

Te groot chloorgehalte. Als drinkwater ongeschikt.

Put in de Stationsstraat.

Metaalachtige smaak en ruikt naar gas, ook als het wordt gekookt. Het gehalte aan organische stoffen en chloor is te hoog. Dit water voldoet niet aan de eisen voor goed drinkwater.

Verklaring van de gassmaak: Bij het leggen van de gasbuizen door de gemeentelijke gasfabriek was ge-

bleken, dat door een groot lek in de gasleiding van de vroegere fabriek op deze hoogte veel gas was ontsnapt. De grond tot aan de overzijde van de straat was daarmee geheel doortrokken.

Put Stationsplein.

Goed drinkwater.

Put Noordhoek.

Geen overwegend bezwaar om dit water als drinkwater te gebruiken. Wegens aanwezigheid van ammoniakverbindingen is het wenselijk dit water van tijd tot tijd te laten onderzoeken.

Put Postkantoor.

Dit water is zeer goed.

Waterput Pijl.

Een groot gehalte aan organische stoffen en chloorverbindingen. Het vertoont sporen van ammoniak. Voor drinkwater afgekeurd.

Jaarverslag van 1893.

Gualtherus Johannes de Groot, civiel-ingenieur te 's Gravenhage, richt een schrijven aan de gemeen e-raad. Hij verzoekt toestemming om op de plaats waar later een prise d'eau moet komen, een proefput te mogen maken. Hij wil hier echter eerst dan toe overgaan nadat hem de officiële toestemming is gedaan, dat na gunstige uitslag, hem de concessie voor aanleg en exploitatie van een waterleiding wordt verleend. Hij wil dat doen op de in 1889 gedrukte voorwaarden behoudens enkele wijzigingen.

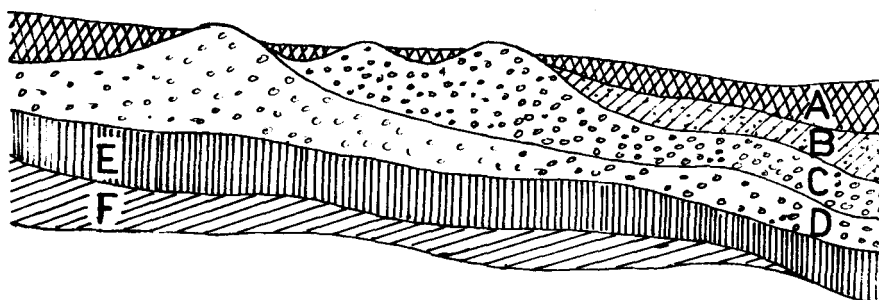
Vervolgens volgt een memorie van toelichting en een beschrijving van de bodemgesteldheid.

Wij geven U hieronder een tekening, zoals die door ir. de Groot aan het schrijven was toegevoegd.

Het is een doorsnede van de bodem van zuid naar noord met daarin aangegeven de verschillende grondlagen.

Jammer genoeg zijn de diepten niet aangegeven.

Noorderwijk Poederle Turnhout Tilburg

- A. zand-diluvium, zand waarin kiezel. De korrelgrootte van het zand is verschillend.
 - B. grint-diluvium. Grint-zand-leem. De donkergrijze leem wordt geëxploiteerd in de steenbakkerijen.
 - C. Crag van Antwerpen. Zand-grint met overblijfselen van zeedieren uit de omgeving van Antwerpen.
 - D. Diester-zand. Grint-keien groen gekleurd door glaukoniet, of roodbruin door ijzeroer.
 - E. Bolderbergerzand, wit tot grauwegeel met glimmerblaadjes, ook met glaukoniet-korrels.
 - F. Rupel-leem, in de omstreken van Boom geëxploiteerd door steenbakkerijen.
- C. en D. zijn tertiaire gronden en wel van het plioceens tijdperk.

De raad besloot:

- a. De concessionaris 3 maanden tijd te laten om de proefboring te doen en aan te tonen, dat een voldoende hoeveelheid (goed) water te verwachten is.
- b. In geval de proefboring naar wens mocht slagen,

hem de concessie toe te zeggen op de voorwaarden door de raad vastgesteld in zijn Openbare Vergadering van 5 juli 1889, met enkele wijzigingen. Zodra door de concessionaris (de Maatschappij) een dividend van 5 percent of meer per jaar kan worden uitgekeerd, wordt al het water, benodigd voor de gebouwen bedoeld in art. 12, gratis geleverd.

In begin oktober 1893 werd met de proefput-boring een aanvang genomen.

20 december 1894.

Aan G.J. de Groot, civiel-ingenieur te 's Gravenhage, wordt concessie verleend voor de aanleg en de exploitatie van een waterleiding te Tilburg.

11 december 1894.

Verslag van F. Krugers, directeur der Gemeentewerken te Tilburg.

In 1893 en 1894 zijn reeds verschillende opmetingen, waterpassingen en proefnemingen door G.J. de Groot in de omgeving van de heide "De Keistoep" genaamd, verricht.

Het doel van deze werkzaamheden is om de definitieve plaats te bepalen voor een prise d'eau. De resultaten zijn gunstig. Er is volop water van een uitstekende kwaliteit; de bodem vertoont een grote doordringbaarheid. De werkzaamheden vinden plaats ten zuiden van de brug over de Donge en ten oosten van de weg Tilburg-Gilze.

Er zijn 5 putten geslagen, ieder op een afstand van 5 m; de breedte bedraagt 3 Engelse duim en de lengte 7 m. De buizen zijn $6\frac{1}{2}$ m in de grond geslagen; per minuut verkrijgt men 1000 l. water.

Op 40 m afstand controleert men de grondwaterstand. Bij het aanzetten van de pomp daalt het grondwater ongeveer 95 cm. beneden het gewone peil, dan stijgt het weer tot 45 cm. beneden het gewone peil. De daling van het grondwater bedraagt 50 cm.

KOMISCH INTERMEZZO.

In deze tijd verzoekt J.Wagner, fabrikant van kunst-reukwerken, vergunning aan de gemeente om op een hem toebehorend perceel, "De Keistoep" genaamd, een gebouw op te mogen richten om aldaar muscus te fabriceren. J.Wagner was reeds uit de binnenstad verjaagd wegens het verspreiden van uitzonderlijk sterke geuren en wil nu de zaak, diep in de hei verborgen, grootscher opzetten.

Ongelukkigerwijze zit hij daar midden in het prise - d'eau der nieuwe waterleiding, waarvan de grondboringen en waterbeproevingen hebben aangetoond, dat er uitmuntend water te betrekken is.

De chemische bewerking bij de muscus-fabricage eist het gebruik van 10.000 kilo zout, dat na de bewerking als een zoutoplossing in de bodem zal zakken. De gemeente, beducht voor vervuiling van bodem en water, weigert om J.Wagner vergunning te verlenen. Wagner repliceert: de concessionaris maakt zelf geen bezwaar tegen de oprichting van de fabriek en bovendien, die waterleiding is er nog niet.

Het gemeentebestuur kan in deze dagen nog geen waterleidingwet hanteren en richt een verzoek aan de Afd. van de Raad van State voor de geschillen van bestuur om in deze kwestie te adviseren.

De minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid geeft de hoogleraren Dr.S.Hoogenwerf te Delft en Dr. L.Aronstein te Breda opdracht om een onderzoek in te stellen. Deze hoogleraren brengen verslag uit en verklaren, dat na een technologisch onderzoek is gebleken, dat het water, dat moet dienen voor de voeding van de Tilburgse waterleiding, de invloed zal ondervinden van de afvalstoffen van de op te richten muscusfabriek.

De gesteldheid van het terrein, vooral de afwezigheid van een grote, snelstromende rivier of van zee maken het ondoenlijk om maatregelen te nemen, waardoor op een of andere wijze de afvalproducten kunnen worden verwijderd. De buitengewoon doordringende en

vasthoudende geur, die eigen is aan het afvalproduct, zal nadeel toebrengen aan de hoedanigheid van het water en ongetwijfeld schade toebrengen aan de talrijke bedrijven, uitgeoefend in de gemeente Tilburg, voor welke zoveel mogelijk zuiver water wordt vereist, en wellicht ook aan de gezondheid van hen, die het als drinkwater bezigen.

Bovendien, de concessie voor de aanleg van een waterleiding is reeds verleend; de werkzaamheden hebben reeds een aanvang genomen en pas daarna komt J. Wagner met zijn verzoek.

De vroede vaders houden voet bij stuk; in de waterwinplaats geen fabriek voor kunst-reukwerken, zodoende het gevaar ontlopend later via de waterleidingkraan inferieur reukwater te tappen.

Zo ik reeds schreef werd bij het besluit van de gemeenteraad van 20 december 1894 de concessie verleend voor de aanleg en de exploitatie van een waterleiding, waarvoor de plannen waren opgemaakt door ir. H.P.N. Halbertsma. Dit besluit werd door de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant goedgekeurd op 4 januari 1895. De concessie, die voor de duur van 60 achtereenvolgende jaren, onder daarbij vastgelegde voorwaarden, werd verleend en door de heer de Groot werd aanvaard op 26 december 1894, zou ingaan op de dag, waarop de waterleiding ter exploitatie gereed zou zijn voor het verstrekken van water aan de gemeente Tilburg en aan particulieren.

Op verzoek van G.J. de Groot wordt een wijziging aangebracht in de concessievoorwaarden voor de waterleiding.

Bij de concessie was bepaald, dat de concessionaris, behoudens goedkeuring van de gemeenteraad, zijn rechten en verplichtingen zou mogen opdragen aan een N.V. 25 juli 1895 worden de plannen van de waterleiding goedgekeurd en tevens de overdracht van de concessie aan de op te richten Naamloze Vennootschap Tilburgse Waterleiding Maatschappij.

Op 30 oktober 1895 verkrijgt de vennootschap de koninklijke goedkeuring op haar statuten.

Tezamen met de heer de Groot waren grondleggers van deze N.V. de heren Th.A.v.d.Broek en G.W. van Barneveld Kooy jr.

Als contractanten van aanleg brachten zij het benodigde aanleg-kapitaal van f.1.100.000,-- bijeen door uitgifte van aandelen.

Merkwaardig is het daarbij, dat de gemeente Tilburg een verzoek om in het maatschappelijk kapitaal deel te nemen met een bedrag van f.50.000,-- van de hand wees. Het vertrouwen in de onderneming was na de gedane ervaringen blijkbaar niet zeer hoog.

Door de contractanten, de heren Th.A.v.d.Broek en G.W. van Barneveld Kooy jr werd aan ir. H.P.N. Halbertsma, die ook de voorlopige plannen had ontworpen, verzocht, deze plannen nader uit te werken en zich tevens te belasten met de aanleg van de werken.

De Raad van Beheer benoemde als toeziend ingenieur voor de N.V. Tilburgse Waterleiding Maatschappij, de heer P.E.Rijk te Utrecht.

We vermelden hier enkele schattingen van ir.H.P.N. Halbertsma.

	<u>1895</u>	<u>1925</u>
inwoners	35.000	geschat 50.000
dagverbruik per hoofd	50 l	" 100 l
industrie per dag	6000 m ³	" 10.000 m ³
nodig per dag	7500 m ³	" 15.000 m ³

Begroting van de aanlegkosten f 735.000,--, evenwel zonder winst en zonder kosten van aankoop der terreinen.

Het uitwerken van de voorlopige plannen en het tot stand brengen van de werken heeft belangrijk meer tijd in beslag genomen dan aanvankelijk werd gedacht. Tevens bleek, dat in de voorlopige plannen enkele

wijzigingen moesten worden aangebracht. Deze hadden voornamelijk betrekking op het aantal en de constructie van de putten en op de omvang van het stadsbuiszennet

Tot tweemaal toe moest dan ook door het gemeentebestuur een uitstel van 6 maanden voor het gereedkomen der werken worden verleend.

Wij lezen nogmaals van een wijziging in de concessie voorwaarden, gedateerd 23 juli 1898.

Het jaarverslag van de gemeente uit het jaar 1898 bericht, dat door het gereedkomen van de waterleiding de Nortonputten weinig of geen dienst meer behoeven te doen. Vele putten waren reeds verzand of aan verzanding toe.

Op 27 augustus 1898 kon de gereedgekomen waterleiding officieel in gebruik worden gesteld. Voor het raadhuis, temidden van een kring bloemen en planten, was een fontein aangebracht.

De toenmalige burgemeester, de heer J.F.Jansen, verklaarde, dat de waterleiding hem reeds jaren was verbeid als een der grootste weldaden voor Tilburg en dat hij vertrouwde, dat zij voor de ingezetenen tot heil en voor de industrie een nieuwe factor zou zijn tot verdere ontwikkeling en tot nog beter concurreren op de wereldmarkt.

In 1884 reeds begonnen met de benoeming van een waterleidingcommissie, waarvan reeds twee personen waren overleden, was het hem een eer bij klokslag drie de fontein, voor deze gelegenheid voor het raadhuis opgericht, in werking te stellen en de erewijn aan te bieden.

Daarna begaf zich het grote gezelschap naar de Sociëteit der Liedertafel "Souvenir des Montagnards" waar een dejeuner werd gebruikt.

BRONVERMELDING.

De jaarverslagen der gemeente Tilburg.
Tilburgsche Courant (N.Luyten) donderdag 1 sept.1898.
Nieuwe Tilburgsche Courant (Antoine Arts) zondag 28
augustus 1898.
Nieuwe Tilburgsche Courant van zondag 2 april 1898.
Archief Tilburg: Not. 60 fol. 402 1689
" " Not. 60 fol. 404 1689
" " Not. 60 fol. 406 1689

De terreinen aan de Gilzerbaan ter grootte van ca 6 ha, waarop later het pompstation met de dienstwoningen zijn gebouwd, zijn door de heren van den Broek en van Barneveld Kooy jr. op 1 augustus 1895 gekocht van Notaris J.F.J.van de Mortel te Tilburg, voor de som van f. 1.617,50.

De heer van de Mortel behield het recht van wegen over de bestaande dreef om zo zijn hoeve "De Pannembakkerij" te kunnen bereiken.

De grond aan de Bredaseweg ter grootte van 1689 m², nodig voor de bouw van een watertoren, werd door bovengenoemde heren aangekocht van Wilhelmina Willems, weduwe van Cornelis Verrijt, van Petrus de Kok, gehuwd met Johanna Verrijt en van Johannes Verrijt, voor de som van f 2.192,60.

C.Robben